

UDK 811.163.6'367.335.2

*Andreja Žele*

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

[andreja.zele@ff.uni-lj.si](mailto:andreja.zele@ff.uni-lj.si)

## ODVISNIKI V SLOVENŠČINI: VSEBINSKI ODVISNIKI IN NEPRAVI PRISLOVNODOLOČILNI ODVISNIKI

Prispevek obravnava dve podskupini odvisnikov, ki v slovenski slovnici do sedaj nista bili posebej opredeljeni in opisani, to so vsebinski odvisniki znotraj predmetnih odvisnikov in nepravi oz. neudeleženski prislovnodoločilni odvisniki znotraj prislovnodoločilnih odvisnikov.

**Ključne besede:** skadnja, slovenski odvisniki, vsebinski odvisniki, nepravi prislovnodoločilni odvisniki

The article deals with two subgroups of subordinate clauses that have not been defined and described in Slovene grammar, i.e., content subordinate clauses within object clauses and non-participant pseudo adverbial clauses within adverbial clauses.

**Keywords:** syntax, Slovene subordinate clauses, content subordinate clauses, pseudo adverbial clauses

### 0 0 merilih za tipologijo slovenskih odvisnikov

Za vseobsežen in pregleden se je pri oblikovanju tipologije slovenskih odvisnikov potrdil strukturalnofunkcijski vidik, ki postavlja kot prvotno merilo funkcijskoskadenjski oz. stavčenostrukturni pristop in kot drugotno merilo še pomenskoskladenjski pristop s pretvorbena-tvorbena metodo.

Strukturalnofunkcijsko merilo poudarja razmerje stavčni člen x stavčni člen v obliki stavka in s tem uvaja sistemsko vzporednost skladenjskofunkcijsko enakovrednih slovnicih enot,<sup>1</sup> pomenski pretvorbena pristop pa poudarja razmerje vsebine odvisnika nasproti vsebini matičnega stavka.<sup>2</sup>

Odvisnik kot stavčni člen z zgradbo stavka je torej sestavni del matičnega stavka, kar je še z vidika stavčne zgradbe potrjeno strukturalno sestavniško pojmovanje odvisnika; da pa niso odvisniki zgolj nadomestilo ali zamenjava stavčnim členom, je bilo v slovenskem jezikoslovju eksplicitno opozorjeno že v šestdesetih letih prejšnjega stoletja (Toporišič 1965: 68, 1967: 181).

<sup>1</sup> Po J. Kačali (1989: 158) so stavčni členi kompleksne slovnice, pomenske in leksikalne kategorije in posledica tega je lastna skladenjska vrednost stavčnega člena. Iz tega tudi sledi, da stavčni stavčni členi niso ne v zamenjavnem in navadno tudi ne v popolnem pretvorbena razmerju z navadnimi nestavčnimi stavčnimi členi.

<sup>2</sup> Matični stavek je tu mišljen kot celotni nadrejeni del zložene povedi brez določena obravnavanega odvisnika. V zloženi povedi z več odvisniki torej matični stavek lahko obsega glavni stavek z vsaj enim odvisnikom, in v teh primerih matični stavek ni enak glavnemu stavku, ampak je enakovredna nadrednemu stavku. Matični stavek se v smislu izhodiščnega stavka, ki vključuje vse sestavine potencialnih stavčnih členov tudi v obliki stavka, uporablja tudi v češkem jezikoslovju, pri nas pa je njegovo rabo utemeljeval R. Cazinkić (2004: 46).

Pomenski vidik skladnje dodaja ravnini skladenjskih razmerij (koordinacija in determinacija) in razmerju na izrazni ravnini (prirednost in podrednost) še ustrezno sestavinskost na povedijsko-udeleženski ravnini (t. i. propozicijska semantika in kategorialna semantika), kar pomeni, da določena propozicijska vključenost, tj. propozicija v drugi propoziciji, ali vzporedna soodvisnost dveh propozicij lahko vzpostavljata različna skladenjska razmerja, ki se lahko izražajo podredno ali priredno glede na različne systemske zmožnosti v posameznem jeziku in glede na različne stilsko-zvrstne zmožnosti znotraj posameznega jezika. Tako glede na različno stopnjo sovisnosti propozicij lahko govorimo o medpropozicijski družljivosti (vezniško in nevezniško stavčno priredje kot posledica vzporednih propozicij), o medpropozicijski vezljivosti (stavčno podredje s stavčnočlenskim odvisnikom kot posledica propozicijskega udeleženca v matični propoziciji) in medpropozicijski družljivosti ali modifikacijskosti (stavčno soredje ali nepravno neudeležensko podredje<sup>3</sup> glede na matično propozicijo).<sup>4</sup>

### 1 Funkcijskoskadenjski oz. stavčnostrukturni pristop kot prvo merilo delitve odvisnikov

Pojmovanju odvisnika kot sestavine matičnega stavka in njegovemu stavčnočlenskemu ovrednotenju oz. delitvi je izhodišče hierarhizirana stavčna zgradba, ki jo je izdelala in pokomentirala A. Vidovič Muha v svojem recenzijem članku o Novi slovenski skladnji J. Toporišiča (Vidovič Muha: 1984: 144). Če hierarhizirano stavčnostrukturno predstavitev prenesemo na skladenjske oz. stavčnočlenske vloge odvisnikov dobimo: odvisniki<sup>5</sup> > glede na nadredni matični stavek in njegova možna medpropozicijska razmerja<sup>6</sup> > **1**) propozicija v propoziciji (prevladujoča medpropozicijska vezljivost) > propozicijski udeleženci > stavčnočlenski odvisniki nasproti **2**) soodvisnost vzporednih propozicij (medpropozicijska družljivost ali modifikacijskost) > neudeleženski odvisniki glede na matično propozicijo.<sup>7</sup> V tej

<sup>3</sup> Tovrstni neudeleženski prislovnodoločilni odvisniki v nasprotju z npr. prislovnodoločilnimi odvisniki kraja nimajo in ne morejo imeti vloge propozicijskega udeleženca v matičnem izhodiščnem stavku. Zaradi nezmožnosti udeleženske vloge v matičnem stavku so v primerjavi s stavčnimi stavčnimi členi oz. stavčnočlenskimi odvisniki obravnavani kot nepravni nestavčnočlenski odvisniki glede na matični stavek.

<sup>4</sup> Pri določanju medpropozicijskih razmerij v slovenščini sem se zgledovala po češki skladnji v češki akademijski slovnici (Mluvnice češtiny 3: Skladba, 1987, Praga: Academia).

<sup>5</sup> Aktualna raba zgledov v tem prispevku je potrjena z besedilnim korpusom Gigafida z besedilno zbirko, ki pa je bila žal zadnjič ažurirana v letu 2011.

<sup>6</sup> Glede na različno stopnjo sovisnosti propozicij lahko z vidika izhodiščne matične propozicije govorimo o medpropozicijski družljivosti (vezniško in nevezniško stavčno priredje), o medpropozicijski vezljivosti (stavčno podredje s stavčnočlensko propozicijo oz. stavčnočlenskim odvisnikom) in medpropozicijski družljivosti ali modifikacijskosti (stavčno soredje ali podredje z neudeleženskimi odvisniki glede na matično propozicijo).

<sup>7</sup> Delitev na udeleženske oz. stavčnočlenske in neudeleženske odvisnike je možna glede na to, ali imajo odvisniki svojo stavčnočlensko vlogo (kot propozicijska sestavina oz. propozicijski udeleženec) v izhodiščnem matičnem stavku (stavčnočlenski odvisniki) ali pa je nimajo oz. niso propozicijski udeleženec izhodiščnega matičnega stavka, temveč kot vzporedna propozicija vzpostavljajo z izhodiščnim matičnim stavkom družljivo medpropozicijsko razmerje (neudeleženski odvisniki), in ti neudeleženski odvisniki so z vidika matičnega stavka tudi nestavčnočlenski odvisniki.

binarni delitvi naprej sledimo smeri **1**) propozicija v propoziciji > **1.1**) odvisniki kot glavni (prvostopenjski in drugostopenjski) stavčni členi ali kot razvijajoči stavčni členi: **1.1.1**) prvostopenjski odvisniki (osebkov in predmetni odvisnik /tudi: vsebinski odvisniki kot pretvorba premega govora oz. kot odvisni govor) in drugostopenjski odvisniki (prislovnodoločilni odvisniki kraja in časa) nasproti 1.1.2) razvijajoči odvisniki (prilastkov odvisnik, povedkovodoločilni odvisnik, povedkovoprilastkov odvisnik); v drugi smeri imamo **2**) soodvisnost zaporednih propozicij > **2.1**) glede na matično propozicijo neudeleženski časovni, vzročnostni, načinovni ali prilastkovni odvisniki z možnostjo pretvorbe v priredje.

V *Slovenski slovnici* so tri delitve (Toporišič 2000: 637–38).<sup>8</sup> Ena od delitev in prva navedena je: 1 vsebinski odvisniki<sup>9</sup>, npr. *Rekel je, da pride*, 2 oziralni neprislovni, npr. *Zdaj pa mi vrni ploščo, ki sem ti jo posodil*, 3 prislovni odvisniki: *Kjer se prepirata dva, tretji dobiček ima*; druga delitev je besednovrstna, tj. katero besedno vrstno izraža odvisnik, in tretja stavčnočlenska. Če za prvi dve delitvi v slovenski slovnici ni utemeljenih meril, je za nadaljnje obravnave odvisnikov pomenljivo, da so dovolj jasno predstavljena merila le za stavčnočlensko delitev odvisnikov.<sup>10</sup>

Čeprav za prvo/krovno delitev odvisnikov v slovnici ni razvidnega merila in na to opozori tudi R. Cazinkič (2004: 52), bi lahko rekli, da izhaja iz pomenskega pristopa k skladnji oz. iz pomensko usmerjenega skladenjskega opisa – izhodiščno merilo je pomensko/vsebinsko razmerje med odvisnim stavkom in njemu nadrejenim celotnim delom povedi, ki je matični stavek. To vsebinsko razmerje se izraža s pomensko- in strukturnoskladenjskimi razmerji: vsebinski odvisnik (uvaja obvezno glagolsko vezljivost z glagolom matičnega stavka; sem uvrščamo tudi odvisni govor), oziralnodopolnilni odvisnik (z matičnim stavkom uvaja glagolsko vezljivost ali samostalniško družljivost; to so stavčnočlenski osebki ali predmetni odvisniki ali prilastkovi odvisniki; del družljivosti z matičnim stavkom oz. lastnostna propozicijska dopolnila so lahko tudi nepravi prilastkovi odvisniki) in prislovnodoločilni odvisnik (uvaja glagolsko vezljivost ali družljivost z glagolom matičnega stavka; to so

<sup>8</sup> Upoštevana je prva razširjena in dopolnjena izdaja, kar po avtorjevih besedah velja zlasti za skladenjski del, sicer pa četrta izdaja *Slovenske slovnice* J. Toporišiča iz l. 2000.

<sup>9</sup> Vsebinski odvisniki imajo svoje samostojno geslo v Enciklopediji slovenskega jezika (Toporišič 1992: 359), vendar niso razločevalno in tudi ne uvrščevalno opredeljeni glede na druge odvisnike.

<sup>10</sup> V *Slovenski slovnici* je pomenljiva izjava (2000: 636): »Ne da se vse povedati v enostavnih povedih.« Iz znotrajpropozicijskega razmerja torej vstopamo v medpropozicijsko razmerje in takrat se lahko govori o stavčnih osebkih, stavčnih povedkovih določilih, stavčnih predmetih, stavčnih povedkovih prilastkih, stavčnih prislovnih določilih; z besednovrstnega vidika pa *Slovenska slovnica* »na podlagi tega, katero besedno vrsto zamenjujejo /op. odvisniki/« (638) navaja samostalniške, pridevniške in celo povedkovniške stavke – »povedkov odvisnik je lahko samostalniški, pridevniški ali povedkovniški stavek: *Hoditi v šolo pomeni, da si privilegirani, Janez ni ta, za katerega ga imate, Fant je, kot/da bi ga izrezal iz očeta, Naj bo, da bo vsem prav, To je, tako kot on pravi*«. Sicer pa se v *Slovenski slovnici* (2000: 637>) odvisniki delijo po več merilih in najbolj eksplicitno izraženi sta delitvi: 1) prva delitev brez meril in utemeljitve a) odvisniki glede na vsebino (za glagoli rekanja in mišljenja), b) oziralni odvisniki brez prislovnih, c) prislovni odvisniki (prostorski /mestovni, izhodišča, cilja, razmeščenosti/, količine poti, časovni, količine časa), č) lastnostni odvisniki (pravi načinovni, primerjalni, mere oz. količine, posledični, sredstveni, izvzemalni), d) vzročnostni odvisniki (ozirni, vzročni, namerni, pogojni, dopustni), in 2) druga delitev glede na stavčnočlensko vlogo odvisnikov (osebkov, povedkov, predmetni, povedkovoprilastkovni, prilastkov).

stavčnočlenski prislovnodoločilni odvisniki; del družljivosti z matičnim stavkom oz. le pridružena nekrajevna okoliščinska propozicijska dopolnila so lahko tudi neudeleženski okoliščinski odvisniki). Glede na zgodnjo delitev z upoštevanjem vezljivosti in družljivosti so eni odvisniki nujno dopolnilo matičnemu stavku, drugi pa ne; glagolska vezljivost tvori t. i. propozicijsko jedro, npr. *kdo sedeti*, širši del propozicije pa so tudi neobvezni udeleženci oz. zunanje okoliščine dejanja ali stanja, npr. *sedeti doma včeraj* (Toporišič 2000: 492).

## 2 O vsebinskih odvisnikih znotraj predmetnih odvisnikov in o nepravih oz. neudeleženskih prislovnodoločilnih odvisnikih znotraj prislovnodoločilnih odvisnikov

Ti dve skupini odvisnikov sta si glede na medstavčna oz. medpropozicijska razmerja v zloženi povedi v čistem nasprotju: predmetni vsebinski odvisniki so obveznovozljivi s povedkom matičnega stavka, medtem ko so neudeleženski prislovnodoločilni odvisniki obvezno nevezljivi s povedkom matičnega stavka in hkrati samo družljivi z vsebino matičnega stavka.

Zaradi boljše predstave in možne umeščenosti med slovenske odvisnike pa bi podrobnejšo predstavitev oz. opredelitev potrebovali tako t. i. vsebinski odvisniki kot propozicijski udeleženci v matični propoziciji kot t. i. neudeleženski prislovnodoločilni odvisniki kot netipični/nepravi odvisniki, ki niso propozicijski udeleženci matične propozicije, temveč jo dodatno oz. družljivostno okoliščinsko opredeljujejo s samostojno propozicijo, ki je lahko izražena tudi priredno. Neudeleženski prislovnodoločilni odvisniki imajo možnost izražanja z različnimi skladijskimi razmerji, tj. s podredjem ali priredjem, ker izhajajo iz soodvisnosti vzporednih propozicij oz. iz medpropozicijske družljivosti vsebin.

### 2.1 Vsebinski odvisniki

S funkcijskoskladenjskega oz. stavčnostrukturnega vidika so vsebinski odvisniki predvsem predmetni odvisniki in tudi osebkovi odvisniki, npr. *Prisega, da dela za dobro vseh, Prav je, da čim prej razjasnijo zaplet* ipd. z najširše podredno rabljenim oz. večfunkcijskim veznikom *da*. Predmetni vsebinski odvisniki so vsebinsko neposredno odvisni od pomena povedka v matičnem stavku, npr. *Verjame, da se bo vse dobro izteklo, Govoril je, da/kdaj/kako/zakaj se bo odselil* ipd. In medtem ko je stavčna vloga predmetnih odvisnikov v matičnem stavku navadno označena z zaimensko soodnosnostjo, npr. *Vse verjame temu, o katerem nimajo dobrega mnenja, Govoril je o tem, da se bo odselil*, je pa manj navadna in za razumevanje navadno tudi nepotrebna zaimenska soodnosnica pri osebkovem odvisniku, ker z zaimenskim oziralnikom največkrat samo ponovi isti sklon, spol in število, npr. *Ta, kateri ga stalno kliče, mu še ni vrnil denarja, Oglasil se je tisti, o katerem imajo veliko za povedati, (Tisti), kdor laže, ne verjame nikomur, Kdor tja noče, (ta) naj se ne odpravlja na pot, Kar se vleče, (to) navadno ne uteče* ipd.

**2.1.1** Vsebinski odvisniki so obvezni udeleženci oz. obveznovezljiva določila povedkov v matičnem stavku, ki svojo desno vezljivost prvenstveno ali celo izključno uvajajo s stavčnim vsebinskim udeležencem, torej navadno vežejo stavčni stavčni člen; v sodobnem češkem jezikoslovju so ti povedki poimenovani kot »slovesa – predikatory s propozicni orientaci« (Grepl 2011: 173). Tovrstni pomenskosestavinsko zapletenejši povedki so po S. Karolaku<sup>11</sup> povedki 'drugega/višjega razreda', označeni tudi kot razlagalni ali razmerni glagoli oz. povedki.<sup>12</sup> Sicer pa se je potrdilo, da se lahko vsak širokopomenski glagol glede na določen skladenjski pomen v povedi pojavlja a) kot povedek prvega/nížjega razreda ali b) kot povedek drugega/višjega razreda, npr. a) *Kar naprej dodaja hrano* nasproti b) *Kar naprej dodaja/govori, da jim v tej situaciji ni pomoči*. Bistvena identifikacijska lastnost pomenskosestavinsko specializiranejših povedkov je, da označujejo mentalno dejavnost in vzpostavljajo kookurenčno/sopojavljajalno/sodogajalno razmerje med povedkoma v matičnem in odvisnem stavku, *Peter se je odločil, da odpotuje, Peter je obljubil, da se bo poboljšal, Peter se je obvezal Ani, da bo varoval skrivnost, Ana je prepričevala Petra, naj se oženi z njo* ipd. Glagole oz. povedke, ki označujejo mentalno dejavnost in prednostno vežejo propozicijske udeležence oz. stavčna določila, se lahko deli v tri široke skupine: 1) glagoli predajanja, prejemanja, obravnavanja informacij, 2) glagoli stališč, vrednotenja, 3) glagoli psihičnih in psihosomatskih stanj in sprememb. Naštete tri skupine vključujejo natipičnejše glagole rekanja, mišljenja, védenja, spoznanja, zaznavanja, vrednotenja, občutenja, želje, potrebe ipd. Posebno prva skupina povedkov povezuje vsebinske odvisnike z odvisnim govorom kot pretvorbo premege govora, npr. *Prepričuje jih, da naj ga pošljejo na zdravljenje*.

**2.1.2** Z vidika matične propozicije so vsebinski odvisniki v vlogi nujnih vsebinskih propozicijskih udeležencev vsaj delno posebni enkrat **a)** s strukturno- in pomenskoskladenjskega vidika in drugič **b)** z vidika pretvorbenih zmožnosti.

Strukturnoskladenjski vidik omogoča ločevanje vezniških vsebinskih odvisnikov (s tipičnimi vezniki oz. vezniškimi besedami kot *da, če, naj*), npr. *Povedal je, da pride*, in oziralnih vsebinskih odvisnikov z oziralnimi zaimki oz. oziralniki, npr. *Ni povedal, kdo pride / kam gre / kako gre / zakaj gre* ipd.; pri slednjih izbira zaimenskega oziralnika ni odvisna od povedka v matičnem stavku. Nevezanost oziralnih zaimkov

<sup>11</sup> S. Karolak (2001: 22–25) glede na vezljivostne zmožnosti glagole podrobneje deli na glagole 1) hotenja, prizadevanja, pričakovanja, 2) čutenja, 3) pohvale, nagrade, poplačila, povrnitve, 4) procesov – umiranja, rasti, usihanja/venenja, omedlevanja, 5) dejavnosti – hoje, sprehajanja, vožnje, branja, pisanja, govorjenja, igranja, 6) dogodka – rojevanja, izginjanja, pojavljanja, vstopanja, odkrivanja, stvarjenja, 7) stanjskosti – biti čist/zadolžen/zaljubljen/suh/suša, 8) vede, znanja, resnice, vere, zavesti, razumevanja, 9) nameščanja, posajanja, prenehanja, pričakovanja, upanja, 10) vzroka (povzročiti, sprožiti), 11) zanikanja, ugovarjanja, oporekanja.

<sup>12</sup> Pod vplivom pomenskih delitev A. Wierzbicke (1972) S. Karolak (2001: 24–25) ločuje 'proste pomene' (*pojécia proste*) in 'sestavljene pomene' (*pojécia zložone*); sama proste glagolske pomene opredeljujem kot temeljne pomene, sestavljene glagolske pomene pa kot specializirane pomene. S. Karolak še dodaja logično ugotovitev, da na splošno v jezikih prevladujejo sestavljeni pomeni. T. i. sestavljene glagolske pomene deli v pomenske skupine glagolov 1) predvidevanja, pričakovanja, slutnje, 2) nadejanja, upanja, želje, 3) straha, slutnje, 4) nanašanja, 5) obljube, veljave, 6) govorjenja, 7) zmote, 8) pomoči, 9) laži, 10) namere, 11) zanimanja, 12) maščevanja, 13) oštevanja, zmerjanja, 14) raziskovanja, preiskovanja.

na povedek v matičnem (nadrejenem) stavku daje večjo možnost naklonske rabe kot *Ne bi verjel, kdor ni videl* (vendar tudi: *Ne bi verjel, če ne bi videl*), *Vam že pokažemo, kaj znamo* ipd. Pomenskosladdenjski vidik poudarja izbor glagolov v povedku, ki omogočajo komunikacijsko vlogo povedi z vsebinskim odvisnikom, da lahko a) sporoča oz. obvešča, npr. *Sporoča mi, da pride, Svetuje, naj bomo doma*, b) sprašuje, npr. *Zanima ga, če/ali je varno*, c) zahteva, želi, npr. *Priporočali so, naj bo tiho, Bil je prepričan, da bi zeleno lahko dosegel*, č) zaznava, npr. *Sluti, da ne more uiti*, d) spoznava, vé, npr. *Ugotavlja, da jim ni pomoči*, e) vrednoti, ocenjuje, npr. *Bilo bi najbolj prav, da/če bi se poenotili, Težko je mogoče, da so tako skregani*.

**2.1.2.1** Vidik pretvorbenih možnosti odpira najprej pretvorbno razmerje med premim govorom in vsebinskim odvisnikom. Čas trenutnega dobesednega oz. premega govora, ki je poimenovan kot absolutni čas, se po pretvorbi v vsebinski odvisnik spremeni v relativni čas in vlogo absolutnega časa prevzame nadredni spremni stavek, poleg tega je pri časovnem usklajevanju obeh stavkov zložene povedi treba upoštevati tudi vidskost vključenih povedkov, npr. *Janez ne bo prišel* (prihodnjik) v *Poročala je / Poročala bo / Poroča, da Janez ne bo prišel / ne pride* (prihodnost), *Poročala je / Poročala bo / Poroča, da Janez ni prišel* (predčasnost) in *Poročala je / Poročala bo / Poroča, da Janez ne prihaja* (istočasnost), nasproti *Sporočila je / Sporočila bo / Sporočila je / Sporočila bo / Sporočila, da Janez ne bo prišel / ne pride* (prihodnost), *Sporočila je / Sporočila bo / Sporočila je / Sporočila bo / Sporočila, da Janez ni prišel* (predčasnost) in *Sporočila je / Sporočila bo / Sporočila, da Janez ne prihaja* (istočasnost).

**2.1.2.2** Pretvorbene zmožnosti oz. različne možne stopnje zgoščanja vsebinskega odvisnika kot propozicijskega udeleženca so odvisne od povedka v matičnem stavku, povedki pa se ločujejo po možnem upovedenju vsebine v odvisniku, nedoločniku ali izglagolskem samostalniku.

Pretvorbene možnosti vsebinskega odvisnika v nedoločnik ali izglagolski samostalnik omogočajo 1) povedki, ki so splošnopomensko usmerjeni v konkretno početje: *odločiti se, pripravljati se, nameniti se, nameravati, domisliti se/si, zamisliti si*, npr. *Janez se je odločil, da bo pobegnil – Janez se je odločil pobegniti – Janez se je odločil za pobeg*, in 2) povedki, ki nasprotujejo konkretnemu početju: *bati se, braniti se, sramovati se, upirati se*, npr. *Janez se je bal, da bi moral pobegniti – Janez se je bal pobegniti – Janez se je bal pobega*. Široko splošnopomensko rabo pa glagolom tipa *dovoliti si, upati si, uspeti, zmóči, znati* omeji potencialna naklonskost, in sicer samo na rabo z nedoločnikom, npr. *Dovolil si je pobegniti, Upal si je pobegniti* ipd. (Grepl 2011: 181–82).

**2.1.2.3** Poleg pretvorbe so pogoste tudi zamenjave vsebinskega propozicijskega udeleženca s predmetnim udeležencem,<sup>13</sup> npr. *Zdravnik mu je dovolil, da pokadi*

<sup>13</sup> H. Běličová (1982: 58) v tovrstnih primerih govori možni »kondenzirani propoziciji« v primeru orodnika, torej o zgoščenem propozicijskem orodniku, govori, npr. *Vlak je ustavlil z roko < Vlak je ustavlil s tem/tako, da je dvignil roko, Okno je razbil s kamnom < Okno je razbil s tem/tako, da je vanj vrgel kamen* ipd., nasproti 'neposrednemu nestavčnemu orodniku', npr. *Meč je vihtel z roko, Udaril ga je s kamnom*.

*eno cigareto dnevno – Zdravnik mu je dovolil eno cigareto dnevno* (možne vmesne stopnje so: *Zdravnik mu je dovolil pokaditi eno cigareto dnevno*, \**Zdravnik mu je dovolil pokaditev ene cigarete dnevno*). Zahvaljujoč povedkom, ki lahko vežejo tako propozicijskega kot predmetnega udeleženca, imamo tovrstnih primerov kar veliko, npr. *Navadil se je na avtobus* (Še: *Navadil se je, da se vozi z avtobusom*, *Navadil se je na vožnjo z avtobusom*) – v tem primeru sporočilnost ni izgubljena, nasprotno pa si lahko marsikaj domišljamo pri primeru *Navadil se je na sorodnike* 'Navadil se je, da ga obiskujejo sorodniki, Navadil se je, da živi pri sorodnikih, Navadil se je, da sorodniki živijo pri njem ipd.', podobno je z rabo glagola *pripravljati se*. Precej bolj predvidljiva je npr. vezljivost glagola *bati se v Boji se očeta*.

Samo zamenjave so možne pri oziralnih vsebinskih odvisnikih, ker je izbira zaimenskega oziralnika neodvisna od povedka v matičnem stavku. Torej nevezanost oziralnih zaimkov na povedek v matičnem (nadrejenem) stavku daje možnost zgolj zamenjav v primerih kot *Ni povedal, kdaj pride – Ni povedal čas svojega prihoda* (nasproti možni pretvorbi pri vezniškem vsebinskem odvisniku: *Ni povedal, da pride – Ni povedal za svoj prihod*) (Grepl, Karlik a kol. 1986: 509).

**2.1.3** Pri vsebinski odvisnikih je v nasprotju z drugimi odvisniki tudi izrazno poudarjena komunikacijska vloga. Poleg povedkov v matičnem stavku različna oz. spremenjena stališča do propozicijsko izražene vsebine izražajo tudi vezniške besede; izbor le-teh je odvisen od konkretnega povedka in tako se izraža tudi tvorčevo stališče oz. odnos do vsebine, ki združuje sporazumevalno težnjo z realno naklonskostjo ali čustvenim vrednotenjem: *Bojim se, da se Petru ne bi kaj zgodilo – Bojim se, da bi se Petru kaj zgodilo*, *Sovražim, da se Peter tako slabo uči – Sovražim, ko se Peter tako slabo uči*, *Čudi me, da je toliko stalo – Čudi me, koliko je to stalo*, *Zdi se, da nekdo gre – Zdi se, kot da nekdo gre ipd*.

## **2.2 Neudeleženski prislovnodoločilni odvisniki kot neudeleženci matičnega stavka oz. propozicije**

Neudeleženski in zato lahko nepravi prislovnodoločilni odvisniki v nadrejenem matičnem stavku nimajo vloge njegovega propozicijskega udeleženca in zato z matičnim stavkom lahko vzpostavljajo le družljivo časovno, vzročnostno ali načinovno razmerje in s tem hkrati vzpostavljajo okoliščinsko soodvisnost dveh sicer samostojnih propozicij, izraženih podredno ali priredno.<sup>14</sup> To slednje jih ne samo po pomenskem ampak tudi po izraznem razmerju uvršča med neprave odvisnike, ker niso udeleženci matične propozicije in posledično tudi ne stavčni členi stavčne zgradbe izhodiščnega matičnega stavka. V zgornji delitvi so predstavljeni kot **2)** soodvisnost vzporednih propozicij (medpropozicijska družljivost ali

<sup>14</sup> Časovna (dodatna), vzročnostna in načinovna razmerja pogosto niso del izhodiščne propozicije stavčne povedi, temveč se ji kot samostojne (vzporedne) propozicije lahko neobvezno naknadno dodajajo z družljivimi ali modifikacijskimi medpropozicijskimi razmerji. Stavčnočlensko so to navadno družljiva stavčna prislovna določila časa, vzroka, načina, ki kot odvisniki, družljivi z matičnim stavkom, oblikujejo zloženo poved.

modifikacijskost) > neudeleženski odvisniki glede na matično propozicijo. Tovrstni odvisniki izražajo vsebinska razmerja med samostojnimi propozicijami oz. medpropozicijska vsebinska razmerja, ki jih zobljujejo vsakokratna konkretna razmerja med povedki in zlasti izbor vezniških besed; oboje pa odloča o možnih podredno-prirednih pretvorbah na izrazni ravni. Možne podredno-priredne pretvorbe, ki hkrati odražajo tudi tvorčevo razmerje do ubesedenih vsebin, so: *Ko se je najedel, je šel na sprehod – Najedel se je in (potem) šel na sprehod, Ker je zunaj močno deževalo, je raje ostal doma – Zunaj je možno deževalo, zato je raje ostal doma, Če to urediš, lahko greš na izlet – To uredi in lahko greš na izlet, Čeprav ima sam veliko dela, nam vedno pomaga – Sam ima veliko dela in nam kljub temu pomaga, Tako naglas je kričal, da je ohripel – Naglas je kričal in od glasnega kričanja ohripel, Opravil je to s tem, da se je izselil iz države – Izselil se je iz države in s tem je to opravil* ipd. Večkrat je bilo že potrjeno, da se je podredno izražanje časovnih, vzročnostnih in načinovnih razmerij uveljavilo s pisnim jezikom, sicer pa so ista razmerja v govorih navadno oz. praviloma priredno izražena (Grepl 2011: 170). Ravno z možnostjo podredno-prirednih in priredno-podrednih pretvorbenih možnosti tudi slovenska slovnica vsaj posredno opozarja tudi na neudeleženske oz. nepravne odvisnike (Toporišič: <sup>4</sup>2000: 643–45, 651–52).

**2.2.1** Napomensko neodvisnost oz. enakovredno soodvisnost vzporednih propozicij kaže tudi enakovredna možnost uporabe vezniške besede v obeh propozicijah, npr. *Ko je odbilo deset, je nekdo trkal na zunanja vrata – Ko je nekdo trkal na zunanja vrata, je odbilo deset, Ko je imel deset let, mu je umrla mama – Ko mu je umrla mama, je imel deset let* ipd.

**2.2.2** Z dodanimi družljivimi neudeleženskimi propozicijami se z matično propozicijo vzpostavijo medpropozicijska časovna, vzročnostna in načinovna razmerja, ki dodatno in sporočilno neobvezno dopolnijo osnovno matično propozicijo oz. izhodiščno stavčno poved. Našteta medpropozicijska družljivostna razmerja so lahko izražena podredno in priredno. Znotraj časovnega razmerja ločimo istočasnost, npr. *Ko so se za trenutek ozrli stran, jim je tačas ušel, Ko se je zbudila, je bila že noč, Odhajal je po hodniku, ko ga je poklicala, neistočasnost, npr. Ko je vse povedal, so začeli ogorčeno oporekati, Preden je prišel k zavesti, so ga eno uro oživljali, Dolgo se je mučil, potem je na koncu le še izdihnil.* Znotraj vzročnostnih razmerij ločujemo vzročno razmerje, npr. *Ker se ni hotel zmočiti, je vzel dežnik – Ni se hotel zmočiti, zato je vzel dežnik, Letos bo manj krompirja, ker je bila velika suša – Letos je bila velika suša, zato bo manj krompirja, Zdaj pa imaš to, ker ne poslušáš! – Ne poslušáš, zato imaš to;* pogojno razmerje, npr. *Če so odšli vsi, grem še jaz – Vsi so odšli, zato grem še jaz, Če bo dež, ne gremo na sprehod – Dež bo, zato ne gremo na sprehod;* dopustno razmerje, npr. *Prišel je k nam, čeprav je deževalo – Deževalo je in kljub temu je prišel k nam;* pogojno dopustno razmerje, npr. *Gremo ven, pa naj dežuje ali sneži – Naj dežuje ali sneži, gremo ven, Gremo ven, tudi ko/če dežuje ali sneži;* namerno razmerje, npr. *Nekatere rastline imajo zelo živobarvne cvetove, da tako privabljajo žuželke – Nekatere rastline imajo zelo živobarvne cvetove in tako privabljajo žuželke* ipd. Znotraj načinovnih razmerij ločujemo načinovno razmerje, npr. *Delal je, kot je*



*najbolje znal – Delal je in to po svojih najboljših močeh, Naredil je, kot so naročili – Naročili so in tako je naredil; primerjalno razmerje, npr. Obstal je, kot bi ga polil z mrzlo vodo; merno in intenzivnostno razmerje, npr. Bil je utrujen, kot že dolgo ni bil – Bil je utrujen in tako že dolgo ni bil, V kolikor so imeli meščanstvo, to ni bilo revolucionarno – Imeli so meščanstvo, vendar ni bilo revolucionarno; razmerje s sredstvom, npr. Da bi se mu maščeval, ga je okradel – Okradel ga je in tako se mu je maščeval; izjema, npr. Nikogar ne puščaj, razen če pride po uradni poti – Nikogar ne puščaj in izjeme so samo tisti po uradni poti.*

**3** Funkcijskoskladenjski oz. stavčnostrukturni pristop se najbolj sistemsko in celovito uresničuje pri t. i. stavčnočlenskih odvisnikih, tj. pri stavčnih členih z obliko stavka oz. pri stavčnih stavčnih členih.

**1)** propozicija v propoziciji (prevladujoča medpropozicijska vezljivost) > stavčnočlenski odvisniki > **1.1)** odvisniki kot glavni (prvostopenjski in drugostopenjski) stavčni členi ali kot razvijajoči stavčni členi: **1.1.1)** prvostopenjski odvisniki (osebkov in predmetni odvisnik) in drugostopenjski odvisniki (prislovnodoločilni odvisniki kraja in časa) nasproti **1.1.2)** razvijajoči odvisniki (prilastkov odvisnik, povedkovodoločilni odvisnik, povedkovoprilastkov odvisnik)

### **3.1 Odvisniki kot glavni (prvostopenjski in drugostopenjski) stavčni členi**

**3.1.1** Prvostopenjski odvisniki (osebkov in predmetni odvisnik): *Kdor tako misli,<sup>15</sup> ni naš, Zanima ga, ali vsi tako mislijo, Očitno je, da misli resno, Ve se, kaj je narobe; Ve, da ni bilo vse v redu, Sprašuje se (o tem), kaj jim je, Zanima ga predvsem to, kdaj se bodo vrnili, Kogar se bojiš, tega nimaš rad, Naredil je (to), kar je moral* ipd.

Osebkovi odvisniki imajo samo poimenovalno vrednost, ker med osebkovim odvisnikom in povedkom nadrejenega stavka ni pričakovanega in tipičnega prisojevalno vzajemnega razmerja, in to osebkovim odvisnikom omogoča le podrejen odnos s povedkom nadrejenega stavka. Osebkov odvisnik torej ne more biti izhodišče vseh stavčnih razmerij, kar je sicer osebek.

Znotraj predmetnih odvisnikov bi bilo z vidika vsebinskih razmerij med nadrejenim in odvisnim stavkov treba ločevati med vsebinskimi odvisniki in odvisniki z zaimenskimi soodnosnicami v nadrejenem stavku, npr. *Opozoril je, da manjka usposobljenih ljudi* nasproti *Opozoril je na to, da manjka usposobljenih ljudi*. Ta zaimenska soodnosnica v nadrejenem matičnem stavku pa tudi pri predmetnem odvisniku ni potrebna, če se tako sklonsko kot številsko prekriva z zaimenskim oziralnikom v predmetnem odvisniku, npr. *Mu je že vrnil (to), kar mu je bil dolžan* (nasproti: *Spraševal ga je o tem, kaj bo počel v prihodnje*).

---

<sup>15</sup> Pogosteje in bolj navadno kot oziralni zaimek *kdor* se v isti oziralni vlogi uporablja zvezo s posamostaljenim pridevniskim zaimkom *tisti-a-o, ki*, to je tudi obrazilna podstava za vršilca dejanja ali nosilca stanja.

**3.1.2** Drugostopenjski odvisniki (vezljivi prislovnodoločilni odvisniki kraja in časa): *Končno biva tam, kjer si želi, Čez teden se pogosto vrača, kamor ga vleče domača družba, Zašel in pokukal je povsod, koder in do koder je lahko šel sam, Kar naj se čim prej vrne, od koder je prišel; Odkar je doma, se rad srečuje s starimi prijatelji, Odšli so, brž ko se je zdanilo, Preden kaj stori, naj se najprej prepriča o dejanskem stanju.*

Poleg vezljivih prislovnodoločilnih odvisnikov kraja in časa so tudi družljivi oz. t. i. nepravi odvisniki kraja in časa in za ene izmed njih je tipično navezovalno razmerje z matičnim stavkom, ki jim omogoča tudi podredno-priredno pretvorljivost, kar je tipično za neprave neudeleženske prislovnodoločilne odvisnike, npr. *Šel je v gostilno, kamor ga je večkrat peljal tudi znanec* (tudi: *Šel je v gostilno in tja ga je večkrat peljal tudi znanec*), *Najraje je imel zgodnjo pomlad, kadar je vse šele začelo cveteti* (tudi: *Najraje je imel zgodnjo pomlad in takrat je vse šele začelo cveteti* ipd.

### **3.2 Razvijajoči odvisniki (prilastkov odvisnik, povedkovodoločilni odvisnik, povedkovoprilastkov odvisnik)**

**3.2.1** Prilastkov odvisnik omejuje oz. oži veljavnost določene identifikacijske lastnosti na stavčni člen v matičnem stavku: *Mi, ki ne kadimo, lahko kar nekaj prihranimo, Pomisel, če si upajo to narediti, mu ni dala spati, Vprašanje, kam po maturi, ga ni prav nič zasedalo.* Nasprotno pa nepravi oz. t. i. neomejevalni (nerestriktivni) prilastkov odvisnik zgolj dodaja informacijo o določeni soodnosnici in zato omogoča pretvorbo v priredje. Tipična podredno-priredna pretvorljivost pa izraža neprave odvisnike, npr. *Kupili so televizor, ki so ga podarili svojim sorodnikom – Kupili so televizor in ga podarili svojim sorodnikom, Pritekel je pes, ki je začel lajati – Pritekel je pes in začel lajati.* Kdaj pa nepravi prilastkov odvisnik dodano informacijo le naveže na obstoječo, npr. *Klicali so ga s tajnikom, kar pa ni pomenilo nič določnega – Klicali so ga s tajnikom in to ni pomenilo nič določnega* ipd.

**3.2.2** Povedkovodoločilni odvisnik je prisojana vsebina oz. lastnost znotraj povedka, npr. *Fant je, kot (da) bi ga izrezali iz očeta > Fant je izrezan oče.* Razlikuje pa se prisojanje, npr. *Janez ni, za kar ga imate,* od istovetnostnega razmerja, npr. *Janez ni ta, za katerega ga imate,* in za povedkovodoločilno razmerje je tipična prisojevalnost.

**3.2.3** Povedkovoprilastkov odvisnik uvaja medpropozicijsko modifikacijsko razmerje, npr. *Predstavljala si jo je, kako/ko je bila še mlada in srečna – Predstavljala si jo je še mlado in srečno,* in ni naključje, da ga uvaja načinovni ali časovni veznik in da tako načinovno kot časovno razmerje uvaja neko lastnostno soodvisnost med propozicijama, ki je lahko izražena podredno ali priredno.

## 4 Pretvorbene možnosti

### 4.1 Pretvorbe med besednim stavčnim členom in stavčnim stavčnim členom

Možnost pretvorbe med besednim stavčnim členom in stavčnim stavčnim členom potrjuje zlasti vzporednost stavčnih členov in stavčnočlenskih odvisnikov. Pretvorbe med besednim stavčnim členom in stavčnim stavčnim členom niso vedno možne (Svoboda 1961), in če bi bile, verjetno ne bi tako pogosto uporabljali stavčne člene v obliki stavka; ravno zaradi kategorij naklona in časa oz. zaradi vsakokratne časovno-naklonske aktualizacije in specifikacije dejanja ne more biti pretvorbena razmerje sporočilno popolnoma enakovredno. Npr. odvisnik v *Rekel je, da pride* ni sporočilno enakovredno pretvorljiv v *\*Rekel je za prihod*, tudi pretvorba *Če se srečam z njim, mu bom povedal* ni isto kot *\*Pri srečanju z njim mu bom povedal*.

Možnost pretvorbe ali nepretvorbe med stavčnočlenskimi odvisniki in njihovimi besednimi ustrezniki je odvisna od povedkov v nadrejenem in podrejenem stavku podredno zložene povedi: lahko pretvorimo npr. *Izvedel je, da mati pride* > *Izvedel je za materin prihod* nasproti npr. *Menil/Domneval je, da mati pride* > *\*Menil/Domneval je [...] materin prihod*, kjer povedka v matičnem stavku zahtevata časovno opredelitev vsebine v odvisniku ali pa vsaj primerno predložno razmerje, ki bi smiselno označevalo vsebino v odvisniku. Pretvorbe lahko ne dopušča povedek v odvisniku, npr. *Vem, da je Tone neumen* > *\*Vem za neumnega Toneta* (nasproti npr. *Vem, kaj vse je ustvaril* > *Vem za vse njegovo ustvarjanje*), *Kdor ne poje mesa, ne more z nami* > *\*Nemesojedec ne more z nami* (nasproti *Kdor ne je mesa, ne more z nami* > *Nemesojedec ne more z nami*). Nesmiselne ali vsaj dvoumne posamostalitve povedkov so največkrat posledica neupoštevanja stavčnih razmerij in skladijskih kategorij, ki so pogoj za slovnično-pomensko celovitost povedi.

**4.1.1** Nezmožnost pretvorbe med besednim stavčnim členom in stavčnim stavčnim členom tudi odkriva, kateri stavčni členi so praviloma nestavčni in kateri stavčni.<sup>16</sup> V vlogi nestavčnega stavčnega člena so navadno prislovno določilo količine časa, npr. *Dovolj časa je govoril*, *Danes so ga dolgo čakali*, prislovno določilo mere, npr. *Predobro ga pozna*, *Preveč si prizadeva*, *To je globoko obžaloval*, *Rahlo dvomi v vse*, čeprav sta količina in mera lahko izraženi tudi stavčno, npr. *Danes so ga čakali, kolikor se je le dalo* 'dolgo', *Pozna ga, da ga le ne bi tako dobro / ... kot ga pozna malokdo ali nihče* 'predobro'. Nestavčno vlogo ima prislovno določilo vršilca, npr. *Preganjan je od vseh*, *To je zvedel od soseda*, *To je podedoval po daljnih sorodnikih*, in nasprotno je prislovno določilo izvzemanja pričakovano rabljeno stavčno, npr. *Prišli so vsi, le da ne prostovoljno* ipd.

<sup>16</sup> Ta podatek ponuja tudi *Slovenska slovnica* <sup>4</sup>2000 in sicer pri obravnavi stavčnih členov pod rubriko Oblika. Zgornje podatke je bilo možno razbrati na straneh 622–625, 642–643.

## 4.2 Pretvorbe med podredji in priredji in znotraj podredij oz. priredij

**4.2.1** Možnost podredno-priredne pretvorbe in obratno vsaj posredno zavrača tudi stališče o samostojnosti nadrejenega stavka v zloženi povedi – različna pomenska razmerja v podredni ali priredni zloženi povedi potrjujejo, da znotraj zloženih povedi ni pomensko osamosvojenih stavkov, vsi na tak ali drugačen način šele tvorijo samostojno zloženo poved. Na pomembnost razmerij med propozicijami v zloženi povedi opozarja tudi zmožnost ali nezmožnost pretvorb določenih razmerij. Z vidika različnih jezikov velja, da če so razmerja univerzalna, pa je način njihovega izražanja specifična vsakega posameznega jezika. Družljiva razmerja med propozicijami se torej lahko tudi pretvorbno povezujejo. Pretvorbene možnosti znotraj različnih propozicijskih razmerij:

posledica – vzrok > podredje – podredje v *Bil je tak žled, da je drevje pokalo – Ker je bil velik žled, je drevje pokalo*; čas – pogoj > podredje – podredje v *Kadar mačke ni doma, miši plešejo – Če mačke ni doma, miši plešejo*; izvzemalno – protivno > podredje – priredje v *Prišli so vsi, le da jih ni bilo dovolj za sprejetje odločitev – Prišli so vsi, vendar jih ni bilo dovolj za sprejetje odločitev*; dopustno – protivno > podredje – priredje v *Čeprav so cel dan delali, okolica še ni bila urejena – Cel dan so delali, toda okolica še ni bila urejena*.

**4.2.2** Primeri z navadno možno podredno-priredno pretvorbo so pregovori kot tipične prvotno govorjene tvorbe. Zanje velja, da ne glede na vrsto uporabljenega zaimka navadno uvajajo vzročnostno razmerje,<sup>17</sup> največkrat pogojno razmerje:<sup>18</sup> *Kdor z malim ni zadovoljen, velikega ni vreden, Kdor jezika špara, kruha strada, Kogar se bojiš, tega ne ljubiš, Kar je hitro dano, je dvakrat dano, Kjer se osel valja, tam dlaka ostane, Kjer je dim, tam je tudi ogenj, Kjer je volja, tam je moč, Kjer se prepirata dva, tretji dobiček ima, Ne praskaj se, kjer te ne srbi, Kadar mačke ni doma, miši plešejo*.

## 5 Za zaključek

Odvisniki so predvsem propozicijski udeleženci in kot udeleženske propozicije so z izhodiščno oz. matično propozicijo lahko v različnem propozicijskem razmerju in to vpliva tudi na njihove izrazne in posledično pretvorbene zmožnosti. Glede na to so določeni odvisniki lahko stavčni ustrezniki stavčnim členom v stavčni povedi, drugi pa to ne morejo biti in so nepravi oz. tudi nestavčnočlenski glede na stavčno zgradbo izhodiščne matične stavčne povedi. Bistvo odvisniške rabe je možnost vzpostavljanja najrazličnejših medpropozicijskih razmerij, ki omogočajo različno povedkovo kookurencio in udeležensko koreferenco, in vse to omogoča čim bolj jasno in natančno izražanje; dokazano je namreč, da je precejšen del sporočilnosti v razmerjih.

<sup>17</sup> Zgledi potrjujejo, da je treba odvisnike obravnavati kot vsebinske celote, in ne jih določati npr. po tipu vezniške besede, npr. *Kadar mačke ni doma, miši plešejo, kjer se prepirata dva, tretji dobiček ima* – oba odvisnika sta vsebinsko pogojna, in ne npr. časovni in krajevni (Toporišič 1982: 376).

<sup>18</sup> Izbrala sem samo žive in pogosto rabljene pregovore, kjer oziralni zaimek lahko zamenja vzročni podredni veznik *če* ali pa npr. priredni veznik *in*.

VIRI IN LITERATURA

- Helena BĚLIČOVÁ, 1982: Sémantická struktura věty a kategorie pádu. *Příspěvek k porovnávací syntaxi ruské a české jednoduché věty*. Praga: Academia.
- Robert CAZINKIĆ, Robert, 2004: Pojmovanje odvisnika in razmerja med nadrednim in odvisnim stavkom. *Jezikoslovni zapiski X/1*. 43–58.
- GigaFida, korpusna besedilna zbirka, <http://www.gigafida.net>, dostop 23. 1. 2016.
- Miroslav GREPL, Petr KARLÍK idr., 1986: *Skladba spisovné češtiny*. Praga: Státní pedagogické nakladatelství.
- Miroslav GREPL, 2011: Jak dál v syntaxi. *Studie osobností brněnské lingvistiky IV*. Brno: Host.
- Ján KAČALA, 1989: *Sloveso a sémantická štruktúra vety*. Bratislava: VEDA Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Stanisław KAROLAK, 2001: *Od semantyki do gramatyki*. Wybór rozpraw. Varšava: Instytucja Sławistyki PAN.
- Jan PETR idr., 1987: *Mluvnice češtiny (3 – Skladba)*. Praga: Academia.
- Karel SLOBODA, 1961: Parataxe a hypotaxe z hlediska modální výstavby souvětí. *Slovo a slovesnost* 22/4. 241–54.
- Jože TOPORIŠIČ, 1965–1970: *Slovenski knjižni jezik I–IV*. Maribor: Obzorja.
- , 1982: *Nova slovenska skladnja (NSS)*. Ljubljana: DZS.
- , 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: CZ.
- , 2000: *Slovenska slovnica (SS)*. Četrta prenovljena in razširjena izdaja. Maribor: Obzorja.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 1984: Nova slovenska skladnja J. Toporišiča. *Slavistična revija* XXXII/2. 142–55.
- Anna WIERZBICKA, 1972: *Semantic Primitives*. Frankfurt ob Majni: Athäneum.

SUMMARY

In the creation of the typology of Slovene subordinate clauses, the structural-functional point of view proved to be all-encompassing and clear. Its primary criterion is the functional- syntactic or, rather, syntactic-structural approach and its secondary criterion is the semantic-syntactic approach. While the functional- syntactic or, rather, syntactic-structural approach is most systematically and fully realized in the so-called constituent subordinate clauses, this cannot be true for the subordinate clauses that are not participants of the matrix proposition. For a better understanding and potential categorization within Slovene subordinate clauses, a better description or, rather, definition is needed for the following two groups: (1) the so-called content subordinate clauses that are participants of the matrix proposition; (2) the so-called non-participant

adverbial clauses—atypical or pseudo clauses that are not propositional participants of the matrix proposition, but, rather, they provide additional circumstantial qualification with an independent proposition that might also be expressed with coordination. The possibility of expression with various syntactic relations, i.e., subordination or coordination, originates in the correlation of the parallel propositions. Neither of the two groups of subordinate clauses has been previously defined or described in Slovene grammar. Their semantic-formal features and peculiarities are evident in interpropositional relations with their choice of predicates and conjunctions as well as in their possible and impossible transformations. The main feature of the content subordinate clauses is that they are the obligatory valency complements of predicates of the “second/higher rank” or explanatory and/or of relational predicates in the matrix clause. Pseudo adverbial clauses, on the other hand, do not have the role of a propositional participant in the superordinate matrix clause, therefore they can only establish collocable relationship of time, cause, or manner with the matrix clause, thus creating a circumstantial correlation between two, otherwise independent, propositions that are expressed with subordination or coordination.